

Ведрана Ж. Лацмановић**Аутономни женски центар, Београд*

ФЕМИЦИД – КО НАС УБИЈА?

Сажетак

Сваке године у свету 60 000 жена буде насилно убијено, а мизогина пракса убијања жена само зато што су жене, постојала је много пре него што је за њих скован израз фемицид. У раду се хронолошки анализира историјат настанка овог појма и значења која му се придају, те се прави дистинкција између фемицида и других облика убистава како жена, тако и мушкараца. Надаље, у раду се износе типологије и класификације фемицида које илустративно показују у којим облицима се он појављује како кроз историју тако и културолошки. На крају, разматра се фемицид у интимном партнерском односу као један од најраспрострањенијих и свеприсутних облика фемицида, од настанка човечанства па до данас.

Кључне речи: фемицид, убиства жена, мушко насиље према женама, фемицид у интимном односу, насиље у породици, мизогинија, патријархат.

1. УВОД

Мушко насиље према женама је глобални проблем који се јавља у свим друштвима и свим временима, а о његовој распрострањености довољно говори чињеница из истраживања Светске здравствене организације, која показује да је више од трећине жена у свету (35%) преживело физичко и/или сексуално насиље од стране интимног партнера или сексуално насиље од стране мушкарца.¹⁾

* Мастер политиколог социјалне политике

1) WHO, Department of Reproductive Health and Research, London School of Hygiene and Tropical Medicine, South African Medical Research Council, *Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence*, World Health Organization, Geneva, 2013, стр. 20. Доступно на:

Иако, се насиљу према женама посвећује доста пажње као водећем проблему у области кршења људских права, феминизам као његова најекстремнија и најбруталнија манифестација, још увек није довољно истражен. Разлоге томе можемо тражити пре свега у непостојању званичних података и статистике о овом феномену, али и у размимоилажењима која се тичу самог дефинисања појма, као и методолошким разликама у прикупљању и тумачењу податка о феминизму. У различитим државама користе се различити начини да се прикупе подаци о феминизму: негде су то популационе студије, негде статистички подаци полиције, статистички подаци болница, статистички подаци судова, а негде праћење и анализа новинских чланака. Оквирну слику о распрострањености и карактеристикама овог феномена могу дати истраживања. Једно истраживање показује да је 60 000 жена и девојака насилно убијено широм света сваке године,²⁾ да је број феминизма знатно већи у земљама које су захваћене конфликтима и ратовима,³⁾ док у земљама у којима су стопе феминизма ниже, жене најчешће страдају од стране интимног партнера.⁴⁾

2. ФЕМИЦИД – ИСТОРИЈА НАСТАНКА И ЗНАЧЕЊЕ ТЕРМИНА

Реч феминизам етимолошки води порекло од латинских речи *femina, feminae* што значи „жена“ и речи *cide* што у преводу значи „убица“ односно *cidium* што значи „чин убијања“, те би оригинални превод термина био „убиство жене“. Термин *феминизам* предложен је као алтернатива за родно неутралан термин *хоминизам*⁵⁾ како би се истакло да убијање жена има корен у мизогинији и патријархату, да се убиства жена разликују од других убиства по томе што

http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/85239/1/9789241564625_eng.pdf Приступљено: 10.12.2015.

- 2) Mihaela Racovita, „Lethal Violence against Women and Girls“ у: *Global Burden of Armed Violence 2015: Every Body Counts* (ed.: Anna Alvazzi del Frate, Keith Krause, Matthias Nowak), Geneva Declaration Secretariat, Geneva, 2015, p. 87. Доступно на: http://www.genevadeclaration.org/fileadmin/docs/GBAV3/GBAV3_Ch3_pp87-120.pdf Приступљено: 03.12.2015
- 3) Racovita, M. *Opus citatum*, p. 94. Више од половине, од укупно 60 000 убијених жена годишње, изгубило је живот у једној од 25 земаља са највишом стопом феминизма, а на врху листе налазе се Ел Салвадор, Хондурас и Јужна Африка.
- 4) Racovita, M. *Opus citatum*, p. 109. У неким од земаља са ниском или врло ниском стопом феминизма, интимни партнери чине више од 60% починилаца.
- 5) Хоминизам (лат. *homicid; homo* - човек и *cide* – убица, *секач*) представља убиство једног човека од стране другог човека. Детаљније: <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/homicide> Приступљено: 05.12.2015.

су она најчешће исход насиља у породици и да су оне најчешће убијане од стране познатих лица, док су убиства мушкараца углавном везана за насиље на улицама и организовани криминал које врше други (непознати) мушкарци.

Иако, нема прецизне информације када је термин настао и ко га је први употребио, у литератури се он први пут помиње 1801. године у Великој Британији⁶⁾ како би се означило „убиство жене“. Термин је такође употребљен 1827. године у наслову књиге „Признавање неучињеног фемцида“⁷⁾ аутора Вилијама Мекниша (*William MacNish*) који је писао о завођењу, оплодњи, напуштању и убиству младе жене. Ипак, концептуализација и популаризација термина *фемцид* и значење које му се данас придаје повезује се са феминистичким покретом двадесетог века у Америци, а највећи допринос његовом дефинисању несумњиво је дала Дајана Расел (*Diana Russell*) која се најчешће и наводи као његова ауторка.

Дајана Расел је први пут употребила термин фемцид како би означила убиства жена, током презентације на Међународном суду за злочине према женама у Бриселу 1976. године. Ипак, Расел истиче да она није створила овај термин, већ његов настанак повезује са америчком списатељицом Керол Орлок (*Carol Orlock*).⁸⁾ Расел се није детаљније бавила самим настанком термина, већ је њен фокус био на његовом дефинисању. Она је први пут фемцид дефинисала као „убиства жена само због тога што су жене“ 1982. године у књизи *Силовање у браку*.⁹⁾ Користећи термин *фемцид* Расел је покушала да укаже да се фемцид разликује од других убистава јер је овде починиоцу/починиоцима за убиство релевантан пол жртве. Истичући да се ради о родно заснованом убиству, Расел је настојала да дефиниција фемцида обухвати овај сексистички/мизогини аспект који је кључан за разумевање самог феномена.

Разрађујући дефиницију фемцида надаље, Расел заједно са професорком Џејн Капути (*Jane Caputi*) 1990. године дефинише

- 6) John Corry, *A Satirical Review of London at the Commencement of the Nineteenth Century*, London: Printed for G. Kearsley, Fleet-Street; T. Hurst, Paternoster- Row; Ogilvy and Son, Holborn; R. Ogle, Turnstile; and Ogle and Aikman, Edinburgh, 1801.
- 7) William MacNish, *The Confessions of an Unexcused Femicide*, M'Phun, 1827.
- 8) Како Расел наводи у предговору књиге *Фемцид: политика убијања жена*, Керол Орлок је америчка списатељица која је желела да напише књигу под називом *Антологија фемцида*, али то никада није учинила. Извор: Jill Radford, Diana E.H. Russel (ed.): *Femicide: the politics of woman killing*, Twayne Publishers, New York, 1992. Доступно на: [http://www.dianarussell.com/f/femicide\(small\).pdf](http://www.dianarussell.com/f/femicide(small).pdf) Приступљено: 01.12.2015.
- 9) Diana E. H. Russell, *Rape in marriage*, New York: Macmillan, 1982, p. 286. Ревидирано/проширено издање: Diana E. H. Russell, *Rape in marriage*, Bloomington, Indiana: Indiana University Press, 1990.

феминизација као „убиство жене од стране мушкарца мотивисано мржњом, презиром, задовољством или осећајем власништва/поседовања жене“.¹⁰⁾ Стављајући нагласак на мотив починиоца, Капути и Расел су покушале да разграниче *феминизација* као родно заснована убиства жена од других убиства жена као што су на пример убиства жена у саобраћајним несрећама, убиства у пљачкама (нпр. уколико мушкарац убије и мушкарца и жену који су власници златаре) или убиства из нехата (нпр. метак залута и убије жену), јер код ових убиства починиоцу/починиоцима није релевантан пол жртве. И сама Расел признаје да је понекад тешко разграничити шта су били мотиви починиоца, али инсистира на томе да се феминизација као родно засновано убиство мора разграничити од других убиства жена, јер да би се случај убиства жене сматрао феминизацијом мора постојати намера да се изврши злочин, као и веза/релација између почињеног убиства и пола жртве.

Дугогодишњи рад на дефинисању овог феномена навео је Расел да 2001. године заједно са Робертом Хармс (*Roberta Harms*) дефинише феминизација као „убијање женских особа од стране мушкараца управо због тога што су женског пола“.¹¹⁾ Ову дефиницију задржала је до данас, а измене које су унете у ову дефиницију односиле су се пре свега на то да у дефиницији уместо речи *woman* користе реч *females*, јер реч *females* има шире значење и обухвата и девојчице и бебе, те је овом дефиницијом феминизација обухваћено и убијање девојчица, као и абортуси и убиства женских беба.

Осим Дајане Расел, бројне ауторке и аутори су се бавили дефинисањем термина *феминизација*, а до размимоилажења су највише довела два питања:

- 1) Да ли се свако убиство жене може сматрати феминизацијом, или је за означавање неког убиства жене као феминизација неопходно размотрити релацију/однос између починиоца и жртве?
- 2) Да ли се убиства која су починиле жене могу сматрати феминизацијом?

Размтрајући однос између учиниоца и жртве осамдесетих година прошлог века, феминистичке теоретичарке фокусирали су се на *феминизација* као „феминизација у интимном односу“. Овај термин коришћен је пре свега због тога што је највећи број жена убијен од

10) Jane Caputi, Diana E. H. Russel, „Femicide: Speaking the unspeakable“ in: *Ms. Magazine Vol 1, No 2/1990 September/October*, pp. 34–37, Feminist Majority Foundation, New York, 1990.

11) Diana E.H. Russell, Roberta A. Harms, *Femicide in Global Perspective*, Teachers College Press, New York, 2001, p. 36.

стране особа са којима су биле у интимном партнерском или породичном односу, а највећи број њих од стране партнера као крајњи исход насиља у породици. С једне стране неке феминистичке теоретичарке као што је Карен Стаут (*Caren Stout*) дефинишу фемцид као „убиство жене од стране мушког интимног партнера“, ¹²⁾ с друге стране теоретичарке као што су Камила Матурана Рестен (*Camila Maturana Resten*), Глорија Маира Варгас (*Gloria Maira Vargas*) и Соледад Рохас Браво (*Soledad Rojas Bravo*) наводе да су то не само убиства жена од стране садашњих или бивших партнера, већ и убиства од стране чланова породице. ¹³⁾ Најширу дефиницију фемцида дале су Џеклин Кембел (*Jacquelyn Campbell*) и Керол Ранјан (*Carol Runyan*) које су дефинисале фемцид као „сва убиства жена, без обзира на мотив или релацију учиниоца“. ¹⁴⁾ Међутим, мањкавост овако широко постављене дефиниције је у томе што уколико не разматрамо мотиве починиоца или релацију са жртвом, не можемо разликовати фемцид од других убистава жена као што су убиства током пљачке или саобраћајних несрећа, која не морају нужно бити родно заснована убиства, на шта су указале Расел и Капути. ¹⁵⁾ Без обзира на ова концептуална размимоилажења у дефинисању тога која убиства жена и од стране кога се могу сматрати фемцидом, од осамдесетих година па до данас велики број студија, истраживања и чланака ¹⁶⁾ посвећен је истраживању и анализирању фемцида почињених у интимном односу, због чега

12) Caren D. Stout, „Intimate femicide: a national demographic overview“, *Journal of Interpersonal Violence*, 11/1991; 6(4):476-485, SAGE Publications, 1991.

13) Camila Maturana Resten, Gloria Maira Vargas и Soledad Rojas Bravo, *Femicidio en Chile*, Corporación La Morada, Santiago, Chile, 2004, p. 18. Осим ових теоретичара, на исти начин фемцид дефинишу и Ана Carcedo, Monserrat Sagot, *Femicide in Costa Rica 1990–1999*, Pan American Health Organization, Washington DC, 2000.

14) Jacquelyn Campbell, Carol Runyan, „Femicide: guest editors' introduction“, *Homicide Studies* 2(4), pp. 347–352, SAGE Publications, 1998, 347–352. Према: Monique Widyono, „Conceptualizing Femicide“, у: *Strengthening Understanding of Femicide: Using Research to Galvanize Action and Accountability*, PATH, InterCambios, MRC, WHO, Washington DC, April 14–16, 2008, p. 11.

15) Jane Caputi, Diana E. H. Russel, „Femicide: Speaking the unspeakable“, in: *Ms. Magazine Vol 1, No 2/ 1990 September/October*, p. 34–37.

16) Темом фемцида у интимном односу бавили су се бројни теоретичари са различитих аспеката у континуитету од осамдесетих година до данас, а неки од њих су:

1990. година: Diana E.H. Russell, „Femicide: The Murder of Wives. Chapter 21“ у: Diana E. H. Russell, *Rape in marriage*, Bloomington, Indiana: Indiana University Press, 1990;

1993. година: Karen D. Stout, „Intimate Femicide: A Study of Men Who Have Killed Their Mates“, *Journal of Offender Rehabilitation*, Volume 19, Issue 3-4, 1993.

1998. година: Myrna Dawson, Rosemary Gartner, „Differences in the Characteristics of Intimate Femicides The Role of Relationship State and Relationship Status“ *Homicide Studies* 2(4), 378-399, November 1998.

се понекад о овој дефиницији фемисида говори као о фемисиду у ужем смислу.

Друго питање које је довело до размимоилажења у дефиницању, а самим тим и евидентирању, праћењу и анализирању фемисида, је питање да ли се убиства почињена од стране жена такође могу сматрати фемисидом. Истражујући интимни фемисид Марија Крафорд (*Maria Crawford*), Розмери Гартнер (*Rosemary Gartner*), и Мирна Досон (*Myrna Dawson*) нису искључиле жене као учиниоце фемисида и анализирале су на који начин се разликују убиства жена и убиства мушкараца од стране партнера/партнерки.¹⁷⁾ Шаназ Метјуз (*Shanaaz Mathews*) и њени сарадници укључили су и фемисиде почињене од стране истополних партнера/партнерки.¹⁸⁾ Осим тога, неки теоретичари тврде да би се и жене могле третирали као починиоци фемисида онда када убијају жене из родно заснованих разлога, на пример у контексту „убиства због мираза“ или „убиства из части“. Разматрајући ове могућности Расел убиства жена од стране жена дефинише као „женско-женска убиства“¹⁹⁾ уверена

2001. година: Gregory P. Kerry, *Understanding and Predicting Intimate Femicide an Analysis of Men Who Kill Their Intimate Female Partners*, Thesis (Ph. D.) Carleton Univeristy, 2001.

2004. година: Shanaaz Mathews et al., „Every Six Hours a Woman is Killed by Her Intimate Partner: A National Study of Female Homicide in South Africa“ *MRC Policy brief, No. 5, June 2004*, Centre for the Study of Violence and Reconciliation (CSV), Johannesburg, South Africa, 2004.

2005. година: Myrna Dawson „Intimate Femicide Followed by Suicide: Examining the Role of Premeditation“, *Suicide Life-Threat. Behav. (Journal)*, Vol. 35, No. 1, pp. 76–90., 2005.

2008. година: Kelly Watt, „Understanding Risk Factors for Intimate Partner Femicide: the Role of Domestic Violence Fatality Review Teams“, у: *Intimate partner violence Prevention and Intervention* (уредили: Anna C. Baldry, Frans Willem Winkel), Nova Science Publishers, New York 2008.

2013. година: Naeemah Abrahams et al., „Intimate Partner Femicide in South Africa in 1999 and 2009“, *PLOS Med 10(4)*, April 2013, San Francisco, 2013.

2015. година: Messing JT et al., „The Lethality Screen: The Predictive Validity of an Intimate Partner Violence Risk Assessment for Use by First Responders“, *Journal of Interpersonal Violence May 2015*, SAGE Publications, 2015.

У Србији се овом темом међу првима бавила Биљана Симеуновћ Патић која је објавила чланак „Убиства хетеросексуалних партнера: криминолошке и виктимолошке карактеристике“ у часопису *Темда* 2002. године. Доступно на: <http://www.vds.org.rs/File/Tem0210ID.pdf> Приступљено: 05.12.2015.

17) Maria Crawford, Rosemary Gartner и Myrna Dawson, *Women Killing: Intimate Femicide in Ontario, 1974–1990*, Women We Honour Action Committee, Toronto, Ontario, 1992. Доступно на: <http://bit.ly/1N00LrH> Приступљено: 05.12.2015.

18) Shanaaz Mathews et al., „Every Six Hours a Woman is Killed by Her Intimate Partner: A National Study of Female Homicide in South Africa“ *MRC Policy brief, No. 5, June 2004*, p. 48.

19) Diana E.H. Russell, Roberta A. Harmes, *Femicide in Global Perspective*, Teachers College Press, New York, 2001, p. 52.

је да је занемарљиво мали број жена које су убијене од стране жена, само због тога што су жене. Дефинишући „женско-женска убиства“ она сматра да код ових убистава треба разликовати да ли је убиство учинила: 1) жена као заступница патријархата, 2) жена као заступница мушкарца насилника или 3) жена која делује у своје сопствено име.²⁰⁾ Ипак, она наглашава да се њена дефиниција фемицида ограничава на убиства жена од стране мушкараца, односно тврди да је фемицид злочин који чине мушкарци према женама.

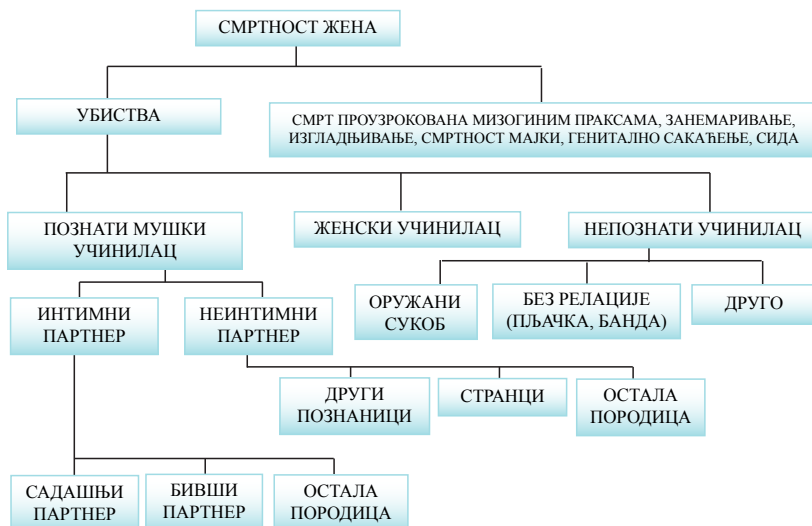
У свој концепт термина *фемицид* Марсела Лагарде (Marcela Lagarde) укључила је и политички контекст, те је сковала термин *феминицид* како би означила и указала на „злочин државе“ која толерише односно која пропушта и/или не чини ништа да спречи и искорени фемициде.²¹⁾

3. ФЕМИЦИД – КЛАСИФИКАЦИЈА И ОБЛИЦИ

Теоретичарке које су се бавиле концептуализацијом термина *фемицид* развиле су и његове класификације које се пре свега тичу: 1) релације/односа између жртве и учиниоца (познат-непознат; мушки-женски, један или више); 2) начина на који је смрт порузрокована (директним чином/актом насиља – убиство; индиректним чином – смрт која је наступила као последица мизогиних пракси); 3) разлога односно узрока који су довели до фемицида или контекста и „сценарија“ по коме се они дешавају (убиство из части, расистичко убијање жена, убијање лезбејки итд.). Анализирајући концептуализацију термина *фемицид* и дискусију која се води међу теоретичаркама и теоретичарима, Моника Видјоно (Monique Widyoно) је на основу до сада изнетих дефиниција, развила следећу типологију:

20) *Ibid.*

21) Марсела Лагарде према: Camilo Bernal Sarmiento et al., „Chapter I. Defining ‘femicide’ and ‘feminicide’“, у: *Latin American Model Protocol for the investigation of gender-related killings of women (femicide/feminicide)* (ed.: Françoise Roth, Alejandro Valencia Villa), United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women (UN Women); Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Diseños e Impresiones Jeicos, S.A.*, Panamá, 2015, p. 13. Доступно на: <http://www.un.org/en/women/endviolence/pdf/LatinAmericanProtocolForInvestigationOfFemicide.pdf> Приступљено: 07.12.2015.

Слика број 1 – типологија фемцида²²⁾

Једна од класификација фемцида која је заснована на односу између жртве и учиниоца је она коју су развили Десмонд Елис (Desmond Ellis) и Валтер Декесерди (Walter DeKeseredy), а касније прилагодили Расел и Хармс²³⁾ и она изгледа овако:

- 1) Фемцид у интимном партнерском односу (супруг/бивши супруг, љубавник/сексуални партнер, бивши љубавник/бивши сексуални партнер, дечко/бивши дечко);
- 2) Фемцид у породици (отац/очух, брат/полубрат, ујак, стриц, деда, свекар, зет);
- 3) Фемцид од стране другог познатог учиниоца (мушки пријатељи породице, мушки ауторитет (наставник, свештеник, послодавац), мушки сарадник);
- 4) Фемцид странца: жртви непознат мушкарац (страниц);

22) Типологија презета и преведена из: Monique Widyono, „Conceptualizing Femicide“, у: *Strengthening Understanding of Femicide: Using Research to Galvanize Action and Accountability*, PATH, InterCambios, MRC, WHO, Washington DC, April 14–16, 2008, p. 11. Доступно на: http://www.path.org/publications/files/GVR_femicide_rpt.pdf Приступљено: 07.12.2015.

23) Ellis Desmond, Walter DeKeseredy, *The Wrong Stuff: An Introduction to the Sociological Study of Deviance*, Allyn & Bacon, Scarborough, Ontario, 1996. Према: Diana E.H. Russell, Roberta A. Harmes, *Femicide in Global Perspective*, Teachers College Press, New York, 2001. у: *Strengthening Understanding of Femicide: Using Research to Galvanize Action and Accountability*, PATH, InterCambios, MRC, WHO, Washington DC, April 14–16, 2008, p. 28. Доступно на: http://www.path.org/publications/files/GVR_femicide_rpt.pdf Приступљено: 07.12.2015.

Класификација заснована на начину на који је смрт проузрокована (директно-индиректно) развијена је у Извештају Специјалне извештељке Уједињених нација за насиље према женама,²⁴⁾ и по овој класификацији можемо разликовати:

- 1) Активни или директни фемцид који обухвата:
 - убиство као резултат насиља интимног партнера;
 - чаробњаштво/убиства вештица;
 - убиства из части;
 - убиства у оружаним сукобима;
 - убиства због мираза;
 - убиства везана за родни идентитет или сексуалну оријентацију;
 - етничка и убиства припадника урођеничких заједница;
- 2) Пасивни или индиректни фемцид који обухвата:
 - смрт као резултат илегалних или лоше спроведених абортуса;
 - моралитет мајки;
 - смрт као резултат штетних пракси (на пример гени-тална мутилација);
 - смрт повезана са трговином људима, дрогом, организованим криминалом или деловањем банди;
 - смрт као резултат немара (глади или занемаривања);
 - смрт као резултат намерног поступања или пропушта од стране државе;

Разматрајући порекло и важност термина *фемцид*,²⁵⁾ Расел анализира и разлоге односно узроке који доводе до фемцида или контекста и „сценарија“ по коме се они дешавају, те у овој класификацији наводи следеће облике фемцида:

- Каменовање жена до смрти;
- Убиства жена из части;
- Убиства као резултат силовања;

24) *Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences*, UN Doc. A/HRC/20/16 (May 23, 2012), p. 5. Доступно на: http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/A.HRC.20.16_En.pdf Приступљено: 07.12.2015.

25) Diana E. H. Russell, *The origin and importance of the term femicide*, December, 2011. Доступно на: http://www.dianarussell.com/origin_of_femicide.html Приступљено: 07.12.2015.

- Убијање жена од стране њихових мужева, момака и партнера због „афере“, или јер су бунтовне, или било ког другог разлога;
- Убијање жена због мираза;
- Убијање и спаљивање вештица;
- Смрт жена проузроковану гениталном мутилацијом;
- Убијање жена сексуалних робиња, жена жртви трговине људима, жена у проституцији, од стране макроа или корисника;
- Убијање жена од стране мизогиничних странаца, познаника или серијских убица;
- Убијање женских беба и девојчица или њихово заклањање до смрти;
- Смрт жена проузроковану услед забране контрацепције или абортуса;
- Смрт жена проузроковану намерним преношењем Сиде;

Осим ових, Расел²⁶⁾ наводи и:

- Масовни фемицид;
- Расистички фемицид;
- Фемицид повезан с дрогом;
- Убиства лезбејки/лезбицид;
- Инцестуозни фемицид;

Ова листа није ни потпуна ни коначна, а један случај фемицида може бити сврстан у више категорија нпр. расистички фемицид, повезан са дрогом и силовањем жене.

Још једна класификација фемицида²⁷⁾ развијена на основу анализе фемицида у Латинској Америци, по критеријуму узрока

26) Diana E. H. Russell, „Femicide: Politicizing the Killing of Females“, у: *Strengthening Understanding of Femicide: Using Research to Galvanize Action and Accountability*, PATH, Inter-Cambios, MRC, WHO, Washington DC, April 14–16, 2008, pp. 28–29. Доступно на: http://www.path.org/publications/files/GVR_femicide_rpt.pdf Приступљено: 07.12.2015.

27) Camilo Bernal Sarmiento et al., „Chapter I. Defining ‘femicide’ and ‘feminicide’“, у: *Latin American Model Protocol for the investigation of gender-related killings of women (femicide/feminicide)* (ed.: Françoise Roth, Alejandro Valencia Villa), United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women (UN Women); Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), Diseños e Impresiones Jeicos, S.A., Panamá, 2015, p. 15. Доступно на: <http://www.un.org/en/women/endviolence/pdf/LatinAmericanProtocolForInvestigationOfFemicide.pdf> Приступљено: 07.12.2015.

који доводе до фемицида, односно контекста и „сценарија“ по коме се дешавају, разликује следеће облике:

- 1) *Фемицид у интимном односу* – убиство од стране мушкарца с којим је била у вези или у интимним односима. Подразумева бивше и садашње партнере/супружнике, сексуалне партнере као и мушке пријатеље и познанике са којима је жена одбијала да буде у емотивном или сексуалном односу;
- 2) *Фемицид у неинтимном односу* – убиство жене од стране непознатог мушкарца са којим жена није била ни у каквој релацији. Нпр. силовање жене од стране странца које резултира смрћу или убиством жене од стране комшије;
- 3) *Фемицид девојчица* – убиства девојчица млађих од 14 година од стране одраслог мушкарца у контексту злоупотребе поверења, одговорности или моћи коју он има у односу на њу као малолетницу;
- 4) *Фемицид у породици* – убиство жене од стране мушкарца у контексту породичног односа који може бити заснован на крвној, брачној или релацији усвојења;
- 5) *Фемицид због присности/повезаности* – убиство жене која се „нашла на мети“ док је учинилац убијао или покушавао да убије другу жену. То може бити пријатељица, рођака, мајка, ћерка или непозната женска особа која се затекла на месту фемицида;
- 6) *Систематски сексуални фемицид* – убиства жена које су киднаповане, мучене и/или силоване. Овај фемицид има две манифестације:
 - *Неорганизовани систематски сексуални фемицид* – убиство жене праћено отмицом, мучењем и/или силовањем;
 - *Организовани систематски сексуални фемицид* – у овим случајевима убице делују као организована мрежа људи укључена у сексуални фемицид, као планирани метод који се примењује током дужег времена;
- 7) *Фемицид због проституције или „стигматизованих“ занимања* – убиство жене у проституцији или жена које се баве „стигматизованим“ занимањима као што су плесачице, масерке и сл;

- 8) *Фемицид због трговине људима* – убиство жене која је жртва трговине људима;
- 9) *Фемицид због кријумчарења* – убиство жене које је настало у контексту кријумчарења мигранткиња односно илегалног уласка у неку државу;
- 10) *Трансфобични фемицид* – убиство трансродних или транссексуалних жена;
- 11) *Лезбофобични фемицид* – убиства лезбејки;
- 12) *Расистичка убиства жена* - убиства жене због њеног етничког или расног порекла;
- 13) *Фемицид као последица гениталне мутилације*

4. ФЕМИЦИД У ИНТИМНОМ ПАРТНЕРСКОМ ОДНОСУ

У овом одељку биће више речи о фемициду у интимном партнерском односу као облику који је највише истражен и најприсутнији у свим културама, временима и државама, а који се најчешће јавља као исход насиља од стране интимног партнера. Прича о дефинисању фемицида коју је започела Дајана Расел води управо од фемицида у интимном партнерском односу, који ју је лично потакнуо да се детаљније посвети овом проблему. Наиме, њена блиска пријатељица и сарадница Мери Бристоу (Mary Bristow) убијена је 29. октобра 1981. године од стране бившег дечка Питера Вуда (Peter Wood).²⁸⁾

Фемицид у интимном партнерском односу – односи се на убиства жена од стране мушкарца са којим су биле у сексуалној или емотивној вези. На основу досадашњих дефиниција у ову категорију убрајају се: бивши/садашњи партнер, бивши/садашњи супруг, бивши/садашњи ванбрачни супруг, сексуални партнер, а неки теоретичари у ову категорију убрајају и мушке пријатеље и познанике са којима је жена одбијала да буде у емотивној или сексуалној вези, као и убиства жена од стране партнерки.

Прва разматрања фемицида у интимном партнерском односу, указала су на посматрање и третирање жене као приватног власништва мушкарца, са којим он има право да уради шта год

28) У предговору књиге Расел наводи да ју је убиство блиске пријатељице и сараднице Мери Бристоу лично подстакло да се посвети проблему анализе и дефинисања фемицида. Jill Radford, Diana E.H. Russel (edited): *Femicide: the politics of woman killing*, Twayne Publishers, New York, 1992. Доступно на: [http://www.dianarussell.com/f/femicide\(small\).pdf](http://www.dianarussell.com/f/femicide(small).pdf)
Приступљено: 01.12.2015

жели.²⁹⁾ Међутим, на зачетке уверења о „жени као власништву мушкарца“ феминисткиње су указивале деценијама пре тога. Оне су, разматрајући брачни уговор, поредиле позицију жена и робова и истицале да је све до пред крај XIX века правно и грађански жена била слична робу јер је била стопљена са личношћу мужа. Жене су могле постати „грађанке“ тек кад им је господар/мушкарац дао име, а заостаци ове праксе видљиви су и данас јер већина жена узима презиме мушкарца за кога се удаје. Како наводи Керол Пејтмен (Carole Pateman): „Кад жена постане супруга, њен статус је био и још увек је означавао титулом *Mrs.* Супруга се укључује у име свога мужа, и још и данас се може чути *Mrs John Smith, госпођа Џона Смит*.“³⁰⁾ Још сликовитију илустрацију „жене као власништва мушкарца“ дао је Семјуел Менефи (Samuel Manefee) који наводи да је продаја супруга постојала одвојено од продаје робова све од 1553. године па до XIX века. Он истиче: „Супруге су, међутим, биле много јефтиније од робова – јефтиније чак и од лешева. Супруга је обично на аукцију извођена с уларом око врата (чини се да је постојало популарно веровање да је продаја ваљана само ако је улар на врату).“³¹⁾ Продаја супруге чак је омогућавала мужу да тужи другог за надокнаду штете „због оштећења имовине“ ако је његова жена („имовина“) учинила прељубу, а један такав случај решен је позитивно по мужа 1979. године у Даблину.³²⁾

Уверење да супруг има право да физички кажњава своју жену, под условом да не користи штап дебљи од мушког палца владало је у Британији у XIX веку, а Џон Стјуарт Мил је 1878. године у британском парламенту рекао: „Желео бих да се овом дому поднесе извештај о броју жена које њихови мушки заштитници претуку до смрти, пребију до смрти или изгазе до смрти.“³³⁾ Нажалост, ова

29) Frances Power Cobbe, „Wife torture in England“ у: *Femicide: the politics of woman killing* Jill Radford, Diana E.H. Russel (edited), Twayne Publishers, New York, 1992, p. 47. Доступно на: [http://www.dianarussell.com/f/femicide\(small\).pdf](http://www.dianarussell.com/f/femicide(small).pdf) Приступљено: 01.12.2015

30) Керол Пејтмен, *Полни уговор*, Феминистичка 94, Београд 2001, стр. 130.

31) Према: S.P.Menefee, *Wives for Sale: An Ethnographic Study of British Popular Divorce*, Oxford: Basil Blackwell, 1981. p. 160, табела 3; i p. 167, табела 5; случајеви продаје супруга наведени су у додатку. Цитирано у: Керол Пејтмен, *Полни уговор*, Феминистичка 94, Београд 2001, стр. 130.

32) Према: S.P.Menefee, *Wives for Sale: An Ethnographic Study of British Popular Divorce*, Oxford: Basil Blackwell, 1981. p. 160, табела 3; i p. 167, табела 5; случајеви продаје супруга наведени су у додатку. Цитирано у: Керол Пејтмен, *Полни уговор*, Феминистичка 94, Београд 2001, стр. 131.

33) Прештампано у S.G. Bell i K. Offen (eds.), *Women, the Family and Freedom: The debate in documents*, Stanford: Stanford University Press, 1983, tom. I, p. 487; v. Mill, „Subjection of Women“, p. 163. Чланак F. P. Cobbe у: *The Contemporary Review*, 1878. Цитирано у: Керол Пејтмен, *Полни уговор*, Феминистичка 94, Београд 2001, стр. 132.

пракса владала је не само у Британији тог доба, већ је патријархално уверење да муж у браку има право физички да кажњава жену, као и да жена нема право да одбије сексуални однос са њим присутно и данас у свим државама света и на свим континентима, иако је велики број земаља увео кривична дела насиља у породици и силовања у браку.

Корене ове мизогине праксе можемо тражити и у „тежњи мушкараца да успоставе и одрже доминацију и контролу сексуалног понашања својих партнерки“³⁴⁾ како то објашњавају културолошке теорије које овај феномен везују за концепт „мушкости“ и традиционалне родне социјализације. Сексуално понашање партнерки је у овом концепту подређено мушким стандардима „женствености“ и „женског понашања“, а сваки искорак ван ових стандарда даје мушкарцу „право“ да дисциплинује/кажњава жену. Убиство партнерке у том смислу није циљ по себи, већ је оно последица насиља које мушкарац користи у циљу успостављања контроле и моћи над женом и њеном сексуалношћу.³⁵⁾ У традиционалним културама контрола сексуалног понашања жене везује се за питање „мушке части“, те је мушкарац у тим друштвима дужан да због „части/срамоте“ убије жену над чијом сексуалношћу је изгубио контролу. У неким друштвима то је обавеза мушких биолошких чланова породице жене, а у модерном друштву та обавеза је прешла на њеног брачног/сексуалног партнера.³⁶⁾

Истраживање Светске здравствене организације, објављено 2012. године, показује да су више од 35% свих убистава жена глобално, починили интимни партнери,³⁷⁾ друго истраживање спроведено у Јужној Африци показује да је тамо на сваких осам сати једна жена убијена од стране интимног партнера,³⁸⁾ треће истраживање показује да је у земљама које бележе нижу стопу фемини-

34) Биљана Симеуновић Патић, „Убиства хетеросексуалних партнера: криминолошке и виктимолошке карактеристике“, у: *Темида*, Вол. 5, бр. 1 (2002), стр. 3–13, Виктимолошко друштво Србије, Београд, 2002, стр. 4.

35) Margo Wilson et. al., „Femicide: The Killing of spouse and children“, у: *Aggressive Behavior*, volume 21, Issue 4, 1995, p. 287.

36) Sharon K. Araji, *Crimes of Honor and Shame: Violence against Women in Non-Western and Western Societies*, University of Alaska Anchorage, 2000. Доступно: <http://www.crimcrim.org/redfeather/journal-pomocrim/vol-8-shaming/araji.html> Приступљено: 09.12.2015.

37) Pan American Health Organisation, World Health Organization, *Understanding and addressing violence against women*, 2012, p. 1. Доступно на: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/77421/1/WHO_RHR_12.38_eng.pdf Приступљено: 10.12.2015.

38) Abrahams et al., *EVERY EIGHT HOURS: Intimate femicide in South Africa 10 years later!*, Gender and Health Research Unit, Medical Research Council, Tygerberg, South Africa, 2012. Доступно на: <http://www.mrc.ac.za/policybriefs/everyeighthours.pdf> Приступљено: 10.12.2015.

да, 60% њих учињено од стране интимног партнера.³⁹⁾ Осим тога, значајан број жена које су убијене од стране интимних партнера, имало је претходно искуство насиља у породици или прогањања, укључујући и физичко злостављање од стране истог починиоца.⁴⁰⁾ Фемицид у интимном партнерском односу и досадашња статистика о њему руше патријархални мит о (приватном) дому као најбезбеднијем месту за жене.

5. ЗАКЉУЧАК

Степен интензитета, озбиљности и сложености фемицида захтева да он буде препознат као кључно друштвено и политичко питање у спречавању и сузбијању мушког насиља према женама. У том смислу, неопходно је развити међународне стандарде и механизме за његово праћење и евидентирање, како би се анализом и поређењем дошло до најбољих пракси у спречавању овог злочина према женама. Интензивирање анализе и истраживања о овом феномену започето је тек у претходних неколико година, а истраживања су још увек парцијална, некомплементарна и некомпаративна, пре свега због тога што истраживачи у различитим земљама користе различите дефиниције фемицида као и различите методологије за прикупљање података о њему. Бројни су изазови у истраживању и спречавању овог феномена, али нас то не сме обесхрабрити да му се супротставимо.

39) Mihaela Racovita, *Global Burden of Armed Violence 2015: Every Body Counts (Chapter three)*, Geneva Declaration Secretariat, Geneva, 2015., p. 109. Доступно на: http://www.genevadeclaration.org/fileadmin/docs/GBAV3/GBAV3_Ch3_pp87-120.pdf Приступљено: 03.12.2015

40) Према: Jacquelyn Campbell et al, „Risk Factors for Femicide in Abusive Relationships: Results From a Multisite Case Control Study“ *American Journal of Public Health, Vol. 93, No. 7, July*, pp. 1089-97, 2003. Цитирано у: Anna Alvazzi del Frate, *Global Burden of Armed Violence 2011: When the Victim is a Women (Chapter four)*, Geneva Declaration Secretariat, Geneva, 2011, p. 130. Доступно на: http://www.genevadeclaration.org/fileadmin/docs/GBAV2/GBAV2011_CH4_rev.pdf Приступљено: 10.12.2015

ЛИТЕРАТУРА

- Пејтмен, Керол, *Полни уговор*, Феминистичка 94, Београд 2001.
- Симеуновић Патић, Биљана, „Убиства хетеросексуалних партнера: криминолошке и виктимолошке карактеристике“, у: *Темид*, бр. 1 (2002), стр. 3–13, Виктимолошко друштво Србије, Београд, 2002.
- Abrahams et al., *EVERY EIGHT HOURS: Intimate femicide in South Africa 10 years later!*, Gender and Health Research Unit, Medical Research Council, Tygerberg, South Africa, 2012. Доступно на: <http://www.mrc.ac.za/policybriefs/everyeighthours.pdf> Приступљено: 10.12.2015.
- Alvazzi del Frate, Anna, *Global Burden of Armed Violence 2011: When the Victim is a Woman* (Chapter four), Geneva Declaration Secretariat, Geneva, 2011, страна 130. Доступно на: http://www.genevadeclaration.org/fileadmin/docs/GBAV2/GBAV2011_CH4_rev.pdf Приступљено: 10.12.2015
- Bernal Sarmiento et al., „Chapter I. Defining ‘femicide’ and ‘feminicide’“, у: *Latin American Model Protocol for the investigation of gender-related killings of women (femicide/feminicide)* (уредници: Françoise Roth, Alejandro Valencia Villa), United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women (UN Women); Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Diseños e Impresiones Jeicos*, S.A., Panamá, 2015. Доступно на: <http://bit.ly/1IFTUhl> Приступљено: 07.12.2015.
- Caputi, Jane, E. H. Russel, Diana, „Femicide: Speaking the unspeakable“, in: *Ms. Magazine Vol I, No 2/ 1990 September/October*, pp. 34-37, Feminist Majority Foundation, New York, 1990.
- Corry, John, *A Satirical Review of London at the Commencement of the Nineteenth Century*, London: Printed for G. Kearsley, Fleet-Street; T. Hurst, Paternoster-Row; Ogilvy and Son, Holborn; R. Ogle, Turnstile; and Ogle and Aikman, Edinburgh, 1801.
- D. Stout, Caren, „Intimate femicide: a national demographic overview“, *Journal of Interpersonal Violence*. 11/1991; 6(4):476-485, SAGE Publications, 1991.
- E. H. Russell, Diana, *The origin and importance of the term femicide*, December, 2011. Доступно на: http://www.dianarussell.com/origin_of_femicide.html Приступљено: 07.12.2015.
- E. H. Russell, Diana, *Rape in marriage*, New York: Macmillan, 1982, p. 286. Ревидирано/проширено издање: Diana E. H. Russell, *Rape in marriage*, Bloomington, Indiana: Indiana University Press, 1990.
- E.H. Russell, Diana, A. Harmes, Roberta, *Femicide in Global Perspective*, Teachers College Press, New York, 2001.
- MacNish, William, *The Confessions of an Unexcused Femicide*, M’Phun, 1827.
- Maria Crawford, Rosemary Gartner и Myrna Dawson, *Women Killing: Intimate Femicide in Ontario 1974–1990*, Women We Honour Action Committee, Toronto, Ontario, 1992. Доступно на: <http://bit.ly/1NO0LrH> Приступљено: 05.12.2015.
- Mathews et al., „Every Six Hours a Woman is Killed by Her Intimate Partner: A National Study of Female Homicide in South Africa“ *MRC Policy brief*, No.

- 5, June 2004, Centre for the Study of Violence and Reconciliation (CSVR), Johannesburg, South Africa, 2004.
- Maturana Resten, Camila, Gloria Maira Vargas и Soledad Rojas Bravo, *Femicidio en Chile*, Corporación La Morada, Santiago, Chile, 2004.
- Racovita, Mihaela, “Lethal Violence against Women and Girls“ у: *Global Burden of Armed Violence 2015: Every Body Counts* (eds.: Anna Alvazzi del Frate, Keith Krause, и Matthias Nowak), Geneva Declaration Secretariat, Geneva, 2015. Доступно на: http://www.genevadeclaration.org/fileadmin/docs/GBAV3/GBAV3_Ch3_pp87-120.pdf Приступљено: 03.12.2015
- Radford, Jill, E.H. Russel, Diana (ed.): *Femicide: the politics of woman killing*, Twayne Publishers, New York, 1992. Доступно на: [http://www.dianarussell.com/f/femicde\(small\).pdf](http://www.dianarussell.com/f/femicde(small).pdf) Приступљено: 01.12.2015.
- Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences*, UN Doc. A/HRC/20/16 (May 23, 2012), Доступно на: http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/A.HRC.20.16_En.pdf Приступљено: 07.12.2015.
- Sharon K. Araj, *Crimes of Honor and Shame: Violence against Women in Non-Western and Western Societies*, University of Alaska Anchorage, 2000. Доступно: <http://www.critcrim.org/redfeather/journal-pomocrim/vol-8-shaming/araji.html> Приступљено: 09.12.2015.
- Understanding and addressing violence against women*, Pan American Health Organisation, World Health Organization, 2012, страна 1. Доступно на: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/77421/1/WHO_RHR_12.38_eng.pdf Приступљено: 10.12.2015.
- WHO, Department of Reproductive Health and Research, London School of Hygiene and Tropical Medicine, South African Medical Research Council, *Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence*, World Health Organization, Geneva, 2013. Доступно на: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/85239/1/9789241564625_eng.pdf Приступљено: 10.12.2015.
- Widyono, Monique, „Conceptualizing Femicide“, у: *Strengthening Understanding of Femicide: Using Research to Galvanize Action and Accountability*, PATH, InterCambios, MRC, WHO, Washington DC, April 14–16, 2008.
- Margo Wilson et. al., „Familiicide: The Killing of spouse and children“, у: *Aggressive Behavior*, volume 21, Issue 4, 1995, pp. 275–291.

Vedrana Z. Lacmanovic

FEMICIDE – WHO KILLS US?

Resume

The simplest definition of femicide defines it as a murders of women simply because they are women. Regardless of conceptual differences, feminist theorists have uncovered and condemned femicide as a practice by which men endeavor to discipline and physically eliminate the woman's body, which is treated as the main target - a ground for measurement and demonstration of male power. Cases of femicide are not random and sporadic killings; they represent continuity of male violence against women which is a consequence of the subordination and marginalization of women in a patriarchal society. Analysis of this phenomenon suggests that femicide is a "war" against women which has been lasting for centuries and in which hundreds of thousands of women have been subjected to and killed in the cruelest ways by men. This crime is even more terrifying because of the social context that allows and tolerates it. In such a society, each woman must fear for her life.

Key words: femicide, killings of women, male violence against woman, intimate partner femicide, domestic violence, misogyny, patriarchy.

* Овај рад је примљен 21. децембра 2015. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 18. децембра 2015. године.